

Ewa Sławkowa
Tekst literacki w kręgu językoznawstwa, t. 1
Katowice 2012, ss. 218

Książka E. Sławkowej jest interesującą propozycją wydawniczą, skierowaną do nauczycieli akademickich, doktorantów, studentów kierunków humanistycznych, głównie filologicznych, pragnących zmierzyć się z niestandardowym odczytaniem tekstu literackiego. Tak nakreślone, przez samą Autorkę, grono odbiorców recenzowanej publikacji wyraźnie wskazuje, że praca ta ma pełnić funkcję dydaktyczną. Nie jest to jednak kolejny podręcznik, jakich wiele na rynku, powielający znane powszechnie, tradycyjne sposoby interpretacji dzieła literackiego. Co zatem wyróżnia książkę E. Sławkowej spośród wielu propozycji, poświęconych podobnym problemom? Dlaczego warto po nią sięgnąć? Otóż powodów jest kilka. Przede wszystkim książka zachęca do spojrzenia na utwór literacki z punktu widzenia lingwisty, przybliża rozmaite koncepcje, szkoły, metodologie współczesnego językoznawstwa (przedstrukturalistycznego, strukturalistycznego, kognitywnego) za pośrednictwem tekstu literackiego. Zamierzeniem Autorki jest bowiem wprowadzenie studenta/czytelnika w obszar problemów „nowocześnie rozumianej lingwistyki” (s. 7) oraz zachęcenie go do refleksji nad językiem jako tworzywem dzieła literackiego i podstawowym elementem kultury.

Tę niecodzienną, pozbawioną starych przyzwyczajęń, lekturę tekstu literackiego Autorka nazywa „(od)czytaniem”, które definiuje jako ‘oderwanie się od konwencjonalnych sposobów czytania’, ‘odejście od kanonicznej lektury’, ‘odnajdywanie poprzez tego rodzaju lekturę nowych poziomów interpretacji’” (s. 8). Celem takiego odczytania ma być ukazanie związków i zależności pomiędzy poszczególnymi teoriami językoznawczymi, a także uświadomienie studentom powiązania lingwistyki

z „innymi dziedzinami refleksji humanistycznej” (s. 9). Zgodnie z założeniami lingwistyki antropologicznej i kognitywnej E. Sławkowa słusznie zauważa, że: „nauka o języku jest częścią wiedzy o człowieku (także współczesnym), jego sposobie myślenia i systemie wartości i (...) nie warto tej wiedzy izolować od innych wątków refleksji antropologiczno-kulturowej” (s. 9).

W zamierzeniu Autorki to szczególne „(od)czytanie” tekstu literackiego, które E. Sławkowa nazywa także „lekturą językoznawczą”, jest propozycją dydaktyczną, uzupełniającą tradycyjne metody nauczania przedmiotów językoznawczych. Młody filolog, obcując z dziełem literackim, miałby możliwość nie tylko poznać teorie i koncepcje współczesnego językoznawstwa, ale także dostrzec współzależność między problemami lingwistycznymi a zagadnieniami ze sfery poetyki, teorii literatury, antropologii kultury. Zdaniem Autorki, ten model edukacji uatrakcyjnia proces dydaktyczny, otwiera przed studentem bardziej rozległe możliwości badawcze oraz poszerza jego wiedzę o samym sobie.

Rozprawa składa się z jedenastu rozdziałów, ukazujących różne dyscypliny językoznawcze (m.in. tekstologię, semantykę, onomastykę literacką, genologię lingwistyczną, stylistykę), w które wprowadzają teksty literackie.

W pierwszym rozdziale przedmiot analizy stanowi niejednoznaczny pod względem gatunkowym utwór M. Tulli *Sny i kamienie*, będący szczególnym rodzajem refleksji nad naturą języka, jego związkach ze światem, relacjach między słowami a rzeczywistością pozajęzykową. Utwór ten stanowi podstawę do rozważań o rozmaitych koncepcjach znaczenia oraz przemyśleń na temat różnych teorii semantycznych, poszczególnych nurtów współczesnego językoznawstwa.

Powieść W. Kuczoka *Gnój* posłużyła E. Sławkowej do przyjęcia postawy badawczej łączącej wiedzę o stylu i o tekście. Taka perspektywa oglądu materiału zgodna jest z obecnymi we współczesnym językoznawstwie tendencjami do wzajemnego przenikania się stylistyki i lingwistyki tekstu, a nawet szerzej – do traktowania stylistyki jako dyscypliny interdyscyplinarnej, w której stykają się różne paradygmaty i koncepcje metodologiczne: lingwistyka pragmatyczna, teoria tekstu, genologia, językoznawstwo kognitywne, poetyka.

Autorka recenzowanej książki podkreśla przydatność powieści Kuczoka w procesie dydaktycznym. *Gnój* realizuje niemal w modelowy sposób podstawowe założenia teoretyczne lingwistyki tekstu. Można na pod-

stawie powieści przedstawić analizę struktur tekstowych: zidentyfikować model superstruktury, wskazać temat globalny, jego rozwinięcie narracyjne i deskryptywne. Powieść Kuczka pozwala również rozszerzyć pole obserwacji i wprowadzić studenta w obszar problemów skoncentrowanych wokół lingwistyki kulturowej i kognitywnej.

Punkt wyjścia rozważań nad tekstem Kuczoka stanowi słowo *dom*, które jest „incipitem otwierającym strukturę narracyjną” (s. 45), następnie E. Sławkowa analizuje narrację powieści, by na koniec bliżej przyjrzeć się zagadnieniom z obszaru stylistyki.

Rozdział trzeci wprowadza studenta w problematykę językowego i artystycznego obrazu świata. Utwory A. Stasiuka stały się podstawą rekonstrukcji artystycznej wizji Europy Środkowo-Wschodniej. E. Sławkowa poddała analizie składniki budujące autorski zindywidualizowany obraz tej części starego kontynentu. Zamierzeniem Badaczki była konfrontacja wizji Stasiuka z obrazem Europy Środkowo-Wschodniej utrwalonym w języku ogólnym, w celu wykazania, na ile obie wizje pokrywają się, a w jakim stopniu autorskie widzenie tej części Europy stanowi indywidualną kreację. Przedmiotem swojego zainteresowania Autorka uczyniła również obecność w literackiej wypowiedzi Stasiuka stereotypowych sądów i przekonań na temat interesującej części starego kontynentu.

Twórczość A. Stasiuka dała asumpt do badań nad funkcją stylistyczną słownictwa nazywającego barwy, które są znamiennej cechą prozy autora *Jadąc do Babadag*, wręcz „stygmetyzują” język jego utworów. E. Sławkowa, mierząc się z leksyką kolorystyczną w rozdziale czwartym, przyjęła postawę badawczą, którą określiła jako „kognitywno-stylistyczną, to znaczy przeschczepiającą elementy językoznawstwa kognitywnego na teren stylistyki po to, aby ukazać doświadczeniową bazę stylistycznego ukształtowania tekstu” (s. 87).

Lektura tekstu M. Wilka *Wołoka*, zdaniem E. Sławkowej, stwarza okazję do podjęcia rozważań z zakresu historii i kultury języka. Licznie występujące w książce Wilka wyrazy polsko-ruskie mogą być punktem wyjścia do przybliżenia studentom świata Słowian, jego pochodzenia, przeszłości i przyszłości. *Wołoka* to także utwór wprowadzający młodego filologa w krąg zagadnień z językoznawstwa historycznego, a szczególnie w problematykę pokrewieństwa i podobieństwa języków, zróżnicowania słownictwa pod względem historycznym i geograficznym.

Problematykę stylotwórczej funkcji jednostek składniowych omawia E. Sławkowa na przykładzie powieści D. Masłowskiej *Wojna polsko-ruska*

pod flagą biało-czerwoną. Zdaniem Autorki recenzowanej książki, składnia *Wojny polsko-ruskiej* odwzorowuje wszystkie tendencje istniejące w składni artystycznej. E. Sławkowa zwróciła szczególną uwagę na funkcję stylistyczną języka mówionego w utworze Masłowskiej. Omówiła kilka przykładów rozczłonkowania czy też swoistego rozrywania związków składniowych oraz potoków składniowych.

Tekst *Sny i kamienie* M. Tulli ponownie wraca w pracy E. Sławkowej, tym razem jako materiał egzemplifikacyjny służący do przedstawienia zagadnień z zakresu frazeologii. Kreatywne użycia frazeologizmów w traktacie Tulli, niejako pomagają uchwycić dwa aspekty mowy: stopień konwencjonalizacji i schematyczności wyrażeń językowych oraz twórczy potencjał tkwiący w języku.

Kolejny rozdział poświęcony jest poetyckiej 'rozmowie' traktowanej jako *genre mowy*. Materiał badawczy stanowią wiersze Cz. Miłosza, w których aktualizowany jest gatunek rozmowy. E. Sławkowa omawia sposoby istnienia wzorca rozmowy w tekstach poety, zastanawia się nad funkcją wprowadzenia do poezji tej formy werbalnej komunikacji. Analizy Miłoszowych rozmów stają się przyczynkiem do spojrzenia na omawiany problem z szerszej perspektywy, a mianowicie skłaniają Autorkę do stawiania pytań m.in. o miejsce refleksji nad poetyckimi konkretyzacjami gatunku rozmowy w nurcie konwersacyjnym współczesnej lingwistyki czy też o rolę tekstów poetyckich w poszerzaniu obszaru poszukiwań i penetracji naukowych.

W rozdziale dziewiątym E. Sławkowa zajmuje się zagadnieniem poetyckiej metafory technologicznej, którą rozpatruje z dwóch perspektyw: teoretycznej (Autorka omawia tu rozmaite nurty badań nad metaforą) oraz filozoficzno-antropologicznej (metafora technologiczna jest tu przykładem nowego, stechnicyzowanego sposobu mówienia i myślenia).

Książka A. Nawareckiego *Pokrzywa* posłużyła E. Sławkowej do zilustrowania zmian zachodzących we współczesnym dyskursie naukowym, który w znaczący sposób odbiega od tradycyjnego wzorca. Nowy – jak go nazywa Autorka – styl naukowy jest wyraźnie nacechowany stylistycznie, a w tekstach należących do tego stylu „mieszają się rejestry i poziomy języka: elementy języka naukowego sąsiadują z konstrukcjami zapożyczonymi z języka potocznego, wkrada się idiom literacki” (s. 176).

Ostatni rozdział recenzowanej książki przybliży mitotwórczą funkcję nazw własnych w utworach należących do nurtu prozy „utraconych ojczyzn”. E. Sławkowa omawia sposoby współtworzenia przez nazwy

własne obrazu „utraconych bezpowrotnie krain”, pokazuje mechanizmy, dzięki którym kreowane są magiczno-poetyckie obrazy wielokulturowych terenów pogranicznych. Materiał onomastyczny Autorka zaczerpnięta z powieści A. Kuśniewicza *Lekcja martwego języka*, T. Konwickiego *Bohiń*, J. Kornhausera *Dom, sen i gry dziecięce*.

Recenzowana książka to przemyślany, ukazujący szerokie spektrum problemów podręcznik wprowadzający studenta w świat różnych koncepcji i metodologii językoznawczych za pomocą tekstów literackich. Nie szablonowe, nierzadko nowatorskie interpretacje dzieł polskiej literatury, niezwykła wręcz erudycja Autorki, biegłość w posługiwaniu się narzędziami współczesnej lingwistyki to niewątpliwe atuty książki, którą warto polecić tym nauczycielom akademickim, którzy poszukują niestandardowych metod edukacji.

Beata Kuryłowicz
Uniwersytet w Białymstoku